

Чалавек гасудара

Александр Апон.
Апавяданне.

Клетка ў зале судовых паседжанняў, у якую падсудных увялі праз жывы калідор салдатаў, якімі камандаваў злосны, як вымуштраваная нямецкая аўчарка, маёр міліцыі, была зробленая з загартаванай арматурнай сталі з вялікі палец дарослага мужчыны ўтоўшчкі. Яна, пэўна, магла вытрымаць націск раз'юшанага сярэдніх памераў слана, а не тое што некалькіх змардаваных камерай следчага ізалятара нападзюгаю арыштантаў. Але падсудных, замкнуўшы клетку, пакінулі ў кайданках. На гэта звярнуў увагу шмат хто з прысутных у зале, а адзін заходнееўрапейскі дыпламат нават падумаў: «Божа, якія дзікія норавы!»

Суддзя, які з'явіўся ў зале хвілін праз дзесяць пасля падсудных, таксама бачыў, што іх рукі скутыя кайданкамі. Але трымаць невінаватых людзей, пакуль ён не вынес прысуду, у клетцы і кайданках дзікімі норавамі не лічыў. Наадварот: усім сваім выглядам паказваў, што гэта яго ніякім чынам не датычыць, а калі нават датычыць, дык не варта і выедзенага яйка. Суддзя пачаў агучваць прысуд.

Дарэчы, тое, што некалькі дзён таму верз пракурор, вінаватчы падсудных, суддзя таксама не лічыў нечым надзвычайным. Хоць, на добры розум і чалавечы сумленне, паслухаўшы хвіліну-другую тую відавочную хлусню і бязглуздыццу, трэ было ці то выклікаць у суд санітараў, ці то садзіць пракурора ў клетку самога, разам са зграяй памагатыч — следчых і іх начальнікаў. Падсудных вінаватцаў ў падрыхтоўцы тэрарыстычных актаў супраць высокапастаўленых чыноўнікаў, а таксама ў падпале іх дамоў, аб чым «яскрава» сведчылі пяць патронаў ад вінтоўкі Мосіна ўзору 1891 году, знойдзеных з дапа-

могай металашукальніка каля хлява ў аднаго з падсудных, і запалкі Пінскай запалкавай фабрыкі на палічцы ў кухні ля газавай пліты ў другога.

«Эх, мала, чорт, доказаў сабраў, мала!» — з прыкрасцю і шкадаваннем думаў суддзя, касавурачыся левым чорным вокам на іржавыя патроны і запалкі, раскладзеныя пракурорам на сталю, а правым, зялёным (ён, як хамелеон, мог адначасова глядзець у розныя бакі), — на заходняга дыпламата.

І як у ваду глядзеў: атрымаўшы на рукі раніцай апошняга дня працэсу прысуд, тэрміны якога былі вызначаны ў Адміністрацыі прэзідэнта, даведаўся, што яго падсудныя выйдучы амаль сухімі з вадзі, атрымаўшы ўсяго па пары гадоў катаргі замест дваццаці, на якія яны з пракурорам, пачынаючы гэтую справу, разлічвалі. Бо напачатку была каманда — удушыць на ўсю шпулью, каб нават рот разавіць у глухой падваротні баяліся, каб сядзелі як мышы пад венікам і калаціліся ад страху, каб забыліся і марыць пра нейкую там свабоду, роўнасць і братэрства. Бо тут, у гэтай краіне, да скону свету рабства будзе лічыцца свабодай, бяспраўе — роўнасцю, а падхалімства — братэрствам. Але нешта пайшло не так, не склалася, не склеілася. Хутэй за ўсё, зашккодзіў усё той самы заходнееўрапейскі дыпламат, які прысутнічаў на судзе і ад слова якога шмат што залежала.

Галоўным чынам — магчымаць атрымліваць танныя крэдыты, каб не давесці народ да поўнай галечы і ўрэшце паўстання. І на самым версе, у кабінетах Адміністрацыі, вырашылі інакш. І справа, зразумела, была не ў іржавых патронах, тут хапіла б і рагаткі дзесяцігадовага сына падсуднага, каб цалкам даказаць абвінавачанне ў тэрарызме. Не кажучы пра падпал: бо хто з людзей на Зямлі, за выключэннем немаўлятаў ды дзікуноў у амазонскіх лясах, не

карыстаецца запалкамі? То бок не з'яўляецца патэнцыйным падпальшчыкам?

Ніякіх доказаў ні пракурору, ні суддзі, каб абвінаваціць чалавека ў якім заўгодна злачынстве, не было патрэбна ў прынцыпе. У сваёй гэтак званай судавытворчай дзейнасці яны кіраваліся не той сістэмай каштоўнасцей, у якой звычайны чалавек меў, акрамя абавязкаў, хоць нейкія, хоць мінімальныя правы, а яе поўным антыподам. У ёй чалавек ніякіх правоў не меў увогуле, а мела дзяржава, для якой чалавек быў нічым — працоўным быдлам.

Дзяржава, што самае цікавае ў гэтай гісторыі, не была нейкай незразумелай субстанцыяй без колеру, паху і смаку, якую ніхто ніколі не бачыў, а толькі мог верыць у яе існаванне, як у Бога на небе; таксама не была яна і цмокам, які прылятаў з-за чорных гор і сіняга мора. Не, пад дзяржавай меліся на ўвазе цалкам канкрэтныя людзі, у першую чаргу чалавек, якога называлі прэзідэнтам гэтай дзяржавы, хаця з такім жа поспехам яго можна было назваць як заўгодна, купка ягоных сваякоў, сяброў і найбліжэйшых паплечнікаў, а таксама асоб, якія займаліся іх аховай і абслугоўваннем. Да апошніх, гэта значыць абслугі, суддзя залічваў і сябе.

— Я чалавек гасудара! — любіў паўтараць ён дзе трэба і дзе не трэба і ажно рос пры гэтым ва ўласных вачах.

«Ды які ты чалавек? — неяк скрывіўся, бы паклаўшы ў рот цэлы лімон, адзін мардаты мужык у кампаніі за горадам, у якой шмат выпівалі і мала закусвалі. — Сабака ты ланцужны, а не чалавек!»

Спачатку суддзя пакрыўдзіўся, нешта крычаў і махаў рукамі перад тварам таго мужыка. Маўляў, я табе пакажу, ты ў мяне заскачаш. Але назаўтра, на цвярозую галаву, асабліва пасля таго як даведаўся, што гэты мужык — буйны капіталіст

PHOTO BY MEDIA.NET

і стала жыве ў Нямеччыне, вырашыў, што крыўдзіцца няма за што. І на самэрч ён ланцужны сабака.

Іншая справа — з падсуднымі, якія сядзелі ў клетцы і не былі ні буйнымі бізнэсменамі, ні жыхарамі Нямеччыны. А таму павінны былі засакаць як мае быць, як басаножа на прыску.

А калі не ўдалося і тут, яму зрабілася да таго прыкра, нават сціснула ў грудзях і так падскочыў ціск, што ажно забухала ў скронях. Каб неяк супакоіцца і нечым суцешыць сябе, ён пачаў чытаць не

выніковую частку прысуду, каб скончыць як мага хутчэй, а ўвесь прысуд цалкам. І чытаць павольна, нудна, перапыняючыся і раз-пораз паглядаючы на чырвоныя, напружаныя твары падсудных, каб як мага зацягнуць працэс і прынесці ім, акрамя маральных, фізічныя пакуты.

Калі праз некалькі дзён ён даведаўся з інтэрнэту, што ў аднаго з падсудных пасля прысуду спаралізавала правую руку, гэта яго моцна ўсцешыла.

Знакі прыпынку

Уладзімір Някляеў. Запісы

Дзмітро Паўлычка абсалютна дакладна прачытаў скразную метафару верша «Ляўкі»:

«Уладзімір Някляеў... Яму належаць праніклівай сілы радкі пра тое, як жыву і як пачуваўся ў савецкім часе беларускі прарок, — хвалены ўладай і ёю ж забіты Янка Купала:

Быў страшны Купала, на ім,
Яшчэ даваенным, жывым,
Святочна кашуля гарэла!

Праз гэты вобраз можна ўбачыць і Паўло Тычыну ды Максіма Рылскага, Уладзіміра Сасюру ды Андрэя Малышку, на якіх гэтаксама гарэла іхняя святочная, прэзідыумная апратка! Вось жа, усё, што за таталітарным рэжымам мела святочнае прызначэнне, — гарэла, пякло, спалывала надламаныя сэрцы. Паэзія Уладзіміра Някляева напоўненая нечаканымі метафарамі, за якімі — пакутная доля Беларусі». (Прадмова Д. Паўлычкі да кнігі перакладаў Святаваны Жолаб «Річка — нескінченна», «Кіеў», 2007.)

А вось жа некалі (пры першай публікацыі ў часопісе «Польмя») Анатоль Вялюгін (сам, без мяне) у радках:

«Ён будзе на сходках начных
Спяваць, зратаваных ад кулі
Сяброў абдымаць, на якіх
Святочна палалі кашулі!» —

зробіў праўкі:

«Сяброў абдымаць — і на іх
Святочна запальваць кашулі!»

ЮЛІЯ ДАРАШКЕВІЧ

Змяніўся скразны сэнс метафары, якім Анатоль Сцяпанавіч ахвяраваў або дзеля экспрэсіўнасці («і на іх святочна запальваць кашулі») — канечне ж, больш экспрэсіўна, чым «на якіх святочна палалі кашулі»), альбо каб свядома ад скразнага сэнсу адсыці. Болей падобна да другога, бо апошнія радкі верша таксама зменены.

Было:

«Усё гэта будзе пасля.
Усё гэта будзе ніколі.
Пасля — у мальбе і праклёнах,
Ніколі — у спратах віны
Мільёнаў маўклівых, мільёнаў
Жывых і святочна спалёных,
Саснёных, як смутныя сны...»

— а стала:

«Пасля — у мальбе і праклёнах,
Ніколі — у спратах віны...
Адзін і адзіны з мільёнаў,
Адзін і адзіны, спалёны
На ростанях смутных вайны.»

«Працую, панімаеш, над паляпшэннем...» — часцяком, калі я заставаў яго над праўкамі рукапісаў, дасланных у рэдакцыю часопіса «Польмя», дзе ён загадваў аддзелама паэзіі, казаў Адмірал, як у літаратурным асяродку называлі Анатоля Вялюгіна, светлая яму памяць. Іншым разам пасля ягонай працы над паляпшэннем у тэксце не заставалася нічога, што б нагадвала арыгінал.

У пошуках праўды страчваеш шчасце.

Наскрозь рускаму і менавіта па-руску таленавітаму («Я пил из черепа отца за счастье на земле...») Юрыю Кузняцкову я неяк даводзіў, што Дастаеўскі хоць і рускі пісьменнік, але беларус з сяла Дастоева, што пад горадам Іванавым, знакамітым сваімі кажухамі. «Чаму ж тады ён пра тое не згадаў нідзе і ніколі?» — спытаў Кузняцоў і быў вельмі здзіўлены, калі я працягваў яму, узяўшы ў ягонай жа бібліятэцы кнігу:

«Усыкая здарова, зямная сіла верыць у сябе і ў сваю праўду, і гэта ёсць найпершая прыкмета здароўя народнага. Гэтая народная вера ў сябе і ва ўласныя сілы — зусім не застой, а, наадварот, зарука жыццёвасці і энергіі жыцця і ні ў якім разе не выключае прагрэсу і вялікага поспеху. Без гэтай веры ў сябе не выстаяў бы, напрыклад, на працягу вякоў беларускі народ і не ўратаваў бы сябе ніколі...»

У пошуках праўды страчваеш шчасце.

Паліткарэктныя сентэнцыі

Сацыялагічны рэтра-прагноз

У выніку самых свабодных выбараў у 1939 годзе ў СССР перамог бы Сталін, а ў Рэйху — Гітлер. Зразумела, што абедзве перамогі былі б элегантыя... Ну а ў Багдадзе...

Аб ідэнтычнасці

Вельмі складаная рэч: колькі яе ні змяняеш, усё роўна нічога не атрымліваеш.

Хто далей уцячэ ад свабоды?

«Уцёкі ад свабоды» — заразная хвароба, якая не лечыцца. Калі ад свабоды бяжыць натоўп — змятае ўсіх...

Што, урэшце, рабіць з гэтым рэжымам?

А нічога, бо нас не задаволяць змена рэжыму, толькі змена цывілізацыі... той самай, візантыйска-савецкай, з усімі яе прыбамбасамі.

Рацыяльнасць як нацыянальная рыса беларусаў

Беларусы пакутуюць праз сваю прыродную рацыяльнасць. Калі яны ведаюць, «навошта», то яны абавязкова гэта зрабляць. А калі не ведаюць, то слухаюць начальніка, бо ён рацыянальна ім усё растлумачыць.

Беларусы паводзяць сябе вельмі рацыянальна, як мсье Журдэн, што гаварыў прозай, і не падазраюць, як разумна сябе паводзяць. Нармальны беларус здзіўляецца б больш за Журдэна, калі б даведаўся, што ён паводзіць сябе рацыянальна, нягледзячы на тое, што рацыянальнасці не існуе наогул...

Сяржук Бізна